

JULIAN ŻOŁNIERKIEWICZ

CZYNNIKI WIĘZI MAŁŻEŃSKIEJ A RELIGIJNOŚĆ¹

Treść: Wstęp; I. Metoda; II. Religijność a sukces w małżeństwie; III. Religijność a rodzaje więzi w małżeństwie.

WSTĘP

Jesteśmy świadkami wzrastającego kryzysu życia małżeńskiego, co objawia się między innymi w częstych rozwodach. W 1970 r. w Polsce liczba rozwodów wzrosła trzykrotnie w stosunku do 1950 r. W 1970 r. wskaźnik rozwodów wynosił na 1 000 mieszkańców 1,1, w 1975 — 1,2, a w 1977 — 1,3.²

Znajomość więzi funkcjonujących we współczesnych małżeństwach stanowi jedno ze źródeł informacji niezbędnych zarówno dla bliższego poznania przyczyn słabości jak i dla planowania pracy duszpasterskiej zmierzającej do umacniania ich trwałości. Celem naszych badań było więc uchwycenie czynników, które są najbardziej istotne dla trwałej więzi przede wszystkim małżeństw inteligentnych, ponieważ w tym właśnie środowisku występuje najwięcej rozwodów. Ponadto stawiano sobie pytanie: czy w społeczeństwie w większości katolickim, jednym z istotnych czynników rozpadu małżeństw nie jest osłabienie religijności małżonków.

I. METODA

Badania empiryczne przeprowadzono w 1977 r. na terenie Olsztyna, liczącego sto trzydzieści tysięcy mieszkańców. Posłużono się ankietą audytoryjną. Kilkanaście chętnych osób

¹ Opracowano w oparciu o dane z rozprawy doktorskiej na temat: „Więź małżeńska w wypowiedziach wybranych kategorii mieszkańców Olsztyna”, pisanej na Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie i obronionej w 1978 r. Promotor: prof. dr Andrzej Święcicki, recenzenci: prof. dr W. Piwowarski, doc. dr hab. M. Ziemska.

² *Maty Rocznik Statystyczny GUS*. Warszawa 1973 s. 33, tabl. 18.

rozdawało w mieście zaproszenia na spotkanie w pomieszczeniu należącym do centralnie położonej parafii. Dawano je kobietom zamężnym i mężczyznom żonatym, o których sądzono, że są tak zwanymi inteligentami. Kierowano się ponadto wskazaniem: „kto przyjmie”. Każdy z zaproszonych reprezentował na ogół inne małżeństwo. Do opracowania, po odrzuceniu niekompletnych i odosowaniu kilkunastu, zakwalifikowano 200 ankiet, w tym 100 wypełnionych przez mężczyzn i 100 przez kobiety. W tak skonstruowanej próbie, która, w stosunku do jakiejś ściśle określonej populacji generalnej, nie ma cech reprezentatywności, znalazły się osoby o następującym poziomie wykształcenia:

z podstawowym i zasadniczym zawodowym	— 12%
ze średnim	— 36%
z wyższym	— 52%

Znaczna część badanych nie miała więc formalnych podstaw, by uznać ich za inteligentów. Można więc sądzić, że dla wielu z nich tak zwana inteligencji nie jest grupą przynależności, ale jedynie grupą odniesienia².

Ankieta zawierała przeważnie pytania otwarte, następnie prośbę o opis małżeństwa własnego oraz kilku innych dobrze znanych małżeństw, w tym: udanego, nieudanego, takiego które rozpadło się, i takiego które przewyciężyło kryzys. Opisków zakwalifikowanych do opracowania uzyskano 576. Noszą one cechy dokumentów pamiętnikarskich. Wreszcie w jednym z pytań zamieszczonych w formularzu ankiety proszono o wyliczenie cech małżeństwa idealnego.

W wyniku opracowania materiałów wyodrębniono cztery kategorie respondentów ze względu na poziom ich religijności a mianowicie: „głęboko wierzących” (21,5%), „wierzących” (51,0%), religijnie „obojętnych” (22,0%), „niewierzących” (5,5%). Ze względu na niedużą liczebność poszczególnych kategorii i podobieństwo odpowiedzi w dalszej analizie połączono obie kategorie „wierzących”, oraz „obojętnych” z „niewierzącymi”.

II. RELIGIJNOŚĆ A SUKCES W MAŁŻEŃSTWIE

Religijność powoduje inną ocenę sukcesu w małżeństwie, co kolejno rzutuje na świadomość interesujących nas więzi. Odpowiednie pytanie było zamknięte, to znaczy, że odpowia-

² H. Carrier, *Rola grup odniesienia w integracji postaw religijnych*, w: *Socjologia religii*. Kraków 1962, s. 123.

dający mieli możliwość podkreślić jedną z podanych w formularzu możliwości.

Tabela 1: Udane i nieudane małżeństwa własne respondentów według ich religijności

Małżeństwa	Religijność	
	wierzący	obojętni i niewierzący
(N = 100%)	(145)	(55)
	w odsetkach	
udane	49,7	36,1
raczej udane	37,2	41,9
nieudane	13,1	22,0

Małżeństwa osób wierzących częściej są udane niż małżeństwa osób religijnie obojętnych i niewierzących. Różnice są znaczne. U wierzących co drugie małżeństwo zostało zaliczone do udanych, a tylko co ósme do nieudanych, natomiast u obojętnych i niewierzących okazało się, że co czwarte lub piąte małżeństwo jest nieudane.

III. RELIGIJNOŚĆ A RODZAJE WIĘZI W MAŁŻEŃSTWIE

Przejdźmy do zagadnienia więzi. Pytania na ten temat miały charakter otwarty. Odpowiadający opisywali swoje małżeństwa. Autor zaś klasyfikował odpowiedzi zamieszczając je w ograniczonej przez siebie liczbie klas. Klasy te uporządkowano wzorując się na podziale funkcji prostych grup społecznych, stosowanym przez Bronisława Malinowskiego a mianowicie na: zachowawcze, integrujące, dostosowawcze i rozwojowe⁴. Odrębnie potraktowano tylko więzi o charakterze religijnym.

⁴ B. Malinowski, *Antropology*. London 1926.

Tabela 2: Rodzaje więzi małżeńskiej osób badanych według ich religijności

Funkcje w rodzinie Rodzaje więzi małżeńskiej	Religijność	
	Wierzący	Obojętni i niewierzący
(N = 100%)	(145)	(55)
	w odsetkach	
Zapewnienie ciągłości rodziny (funkcja zachowawcza)		
a) więzi rodzicielsko-wychowawcze	48,9	32,7
Integracja rodziny (funkcja integracyjna)		
b) więzi osobowe:		
— miłość	51,0	23,6
— wzajemne zrozumienie	46,2	32,7
— miła atmosfera domowa	38,6	25,4
— cierpliwość, umiejętność przebaczenia	18,6	14,5
	11,7	18,1
c) więzi seksualne		
Dostosowanie do warunków zewnętrznych (funkcja dostosowawcza)		
d) więzi uniezależnienia od znajomości zewnętrznych		
— wzajemne zaufanie	40,6	25,4
— wierność	34,4	32,7
e) więzi materialne		
— rzeczowo-materialne	13,1	18,1
— gospodarność, zaradność	15,2	18,1
Rozwój partnerów (funkcja rozwojowa)		
f) rozwój osobowy dzięki małżonkowi		
— wspólne zainteresowania	18,6	12,7
g) Więzy religijne	50,3	25,4

Uwaga: W nawiasach podano średnią odsetek danego rodzaju odpowiedzi.

Respondenci bardziej religijni we wszystkich rodzajach więzi oprócz materialnych wymieniali je częściej niż obojętni i niewierzący. Świadczy to o ich stosunkowo znacznie silniejszym przeżywaniu wspólnoty małżeńskiej i tłumaczy dlaczego związki osób wierzących w porównaniu z niewierzącymi i obojętnymi są częściej oceniane jako udane.

Interesująco przedstawia się też różnica kolejności, w jakiej układa się częstość wymieniania poszczególnych rodzajów więzi przez wierzących, obojętnych religijnie oraz niewierzących. Zagadnienie to omówimy po analizie struktury przyczyn powodujących rozpad małżeństw. Przyczyny te sklasyfikowano według analogicznego podziału jaki zastosowano do klasyfikacji więzi. Respondenci opisując małżeństwa, które uległy rozpadowi, mówili na ogół o innych małżeństwach, a nie o swoich. Ostrość widzenia negatywnych zjawisk społecznych jest większa niż pozytywnych. Spowodowało to, że przyczyny nietrwałości opisywanych związków są wymieniane liczniej niż poprzednio analizowane więzi scalające małżeństwa.

W porównaniu z poprzednio analizowanymi małżeństwami osób wierzących oraz obojętnych i niewierzących — poziom religijny tych osób, które były przyczyną zerwania związku małżeńskiego⁵ można ocenić jako najniższy. Przyjmując to założenie można w następującej kolejności zestawić trzy kategorie opisywanych małżeństw, według opadającej skali ich religijności:

małżeństwa osób wierzących
osób obojętnych i niewierzących
osób, które spowodowały rozwód

Zestawieniem takim posłużono się dla porównania częstości występowania lub zaniku poszczególnych wyodrębnionych poprzednio rodzajów więzi od „a” do „f” w zależności od poziomu religijnego osób odpowiedzialnych za te małżeństwa. Wyeliminowano tylko brak lub więź religijną oznaczoną literą „g”, ponieważ według niej uporządkowano analizowane kategorie małżeństw. Była więc ona z założenia najczęściej wymieniana przez wierzących, a ci którzy najrzadziej dostrzegali jej brak, rozwiedli się. Liczba wymienianych rodzajów więzi lub jej braku jest inna w każdej z tych kate-

⁵ Przez osobę odpowiedzialną za rozwód rozumiano tę stronę, która faktycznie przyczyniła się do rozpadu małżeństwa. Nie wiąże się to z wniesieniem skargi rozwodowej do sądu, co naogół czyni osoba pokrzywdzona, którą nieraz cechuje wysoki poziom moralny.

Tabela 3: Rodzaje przyczyn rozwodów

Funkcje w rodzinie Braki powodujące rozwód:	W odsetkach liczby badanych N = 200
Zapewnienie ciągłości rodziny	
a) brak odpowiedzialności rodzicielsko wychowawczej	56,5
Integracja rodziny	
b) brak więzi osobowych	
— miłości	45,5
— wzajemnego zrozumienia	70,5
— miłej atmosfery w domu	60,5
— doboru charakterów	70,5
c) brak więzi seksualnych (zadowolenia)	50,0
Dostosowanie do warunków zewnętrznych	
d) uleganie zewnętrznym znajomościom	
— zdrada	98,5
e) poszukiwanie wygody materialnej	
— nieumiejętność gospodarowania lub braki	
materialne	56,5
— alkoholizm	82,5
Rozwój partnerów	
f) brak pomocy w rozwoju	
— wspólnych zainteresowań	23,5
— wspólnych rozmów	21,5
— poczucie samotności	26,5
— egoizm	94,0
g) Brak więzi religijnych	31,0

Uwaga: W nawiasach podano średnią arytmetyczną odsetek danego rodzaju odpowiedzi.

gorii małżeństw. Dlatego do porównania przyjęto miarę względną, ustaloną metodą rang.⁶ W poszczególnych kategoriach małżeństw nadano rangę „1” temu rodzajowi więzi, który był

⁶ H. M. Białock, *Statystyka dla socjologów*. Warszawa 1975 s. 354—362.

wymieniany przez największy odsetek respondentów, a rangę „6” wymienianemu najrzadziej.

Małżeństwo tworzy rodzinę. Zapewnienie jej ciągłości jest dostrzegane jako główny czynnik więzi przez osoby żyjące w trwałych związkach.

Tabela 4: Rodzaje więzi małżeńskiej lub jej braku według religijności osób opisywanych

Funkcje w rodzinie Rodzaje więzi lub jej braku	Religijność		
	Wierzący	Obojętni i niewie- rzący	Odpowie- dzialni za rozwód
Funkcja zachowawcza a) rodzicielsko-wychowaw- cza	1	1	4
Funkcje integracyjne b) osobowe c) seksualne	2 6	3 5.5	3 5
Funkcje dostosowania d) uniezależnienie od znajo- mych e) uniezależnienie od czyn- ników materialnych	3 5	2 5.5	1 2
Funkcje rozwojowe f) wzajemna pomoc w roz- woju	4	4	6

Dowartościowanie funkcji integrujących (b) i traktowanie ich przez duszpasterstwo posoborowe równorzędnie z funkcją zachowawczą (a) nie zmieniło w trwałych małżeństwach rangi, jaką nadają one prokreacji i wychowaniu dzieci.

Dysfunkcje⁷ powodujące rozpad małżeństwa w opinii bada-

⁷ S. Nowak, *Metodologia badań socjologicznych*. Warszawa 1970 s. 392.

nych to braki osobowościowe partnerów lub czynniki oddziaływujące na małżeństwo z zewnątrz w postaci osób, które zajmują miejsce współmałżonka, albo też nacisku czynników materialnych: braku mieszkania, niegospodarności, nałogu pijaństwa. Inaczej mówiąc rozpad powodują osoby nie umiejące dostosować się do pełnienia odpowiednich ról w życiu małżeńskim naruszając założoną przez siebie grupę społeczną.

Więzi i niedostosowania seksualne, czynniki materialne oraz problemy pomocy w rozwoju osobowym partnerów znalazły się na ostatnich miejscach zarówno w opinii respondentów o małżeństwach trwałych, jak i tych, które uległy rozpadowi.

Można więc sądzić, że czynniki o przewadze elementów seksualnych (c), materialne (e) oraz czynniki wpływające na rozwój osobowy (f) związane najczęściej z rolami jakie małżonkowie spełniają na ogół w szerszych grupach społecznych, np. w pracy zawodowej, nie są uważane za decydujące zarówno dla spoistości jak i rozpadu małżeństwa.

Obraz więzi małżeńskich zależy wreszcie od religijności małżonków. Wszystkie wewnętrzne relacje międzyosobowe w rodzinie związane ze zrodzeniem i wychowaniem dzieci (a), z wzajemnym odnoszeniem się do siebie małżonków (b) i wzajemną pomocą w rozwoju (f) są częściej dostrzegane wśród wierzących a rzadziej wśród obojętnych, niewierzących i tych którzy spowodowali rozpad małżeństwa. Odwrotnie zaś problematyka seksualna (c), materialna (e), a zwłaszcza stosunek do obcych osób wyrażany przez wierność, zaufanie lub przeciwnie, okazję do zdrady (d) pojawia się stosunkowo częściej w wypowiedziach odpowiedzialnych za rozpad małżeństwa i obojętnych oraz niewierzących niż w wypowiedziach wierzących. Nie można więc religii odmówić wpływu na spoistość małżeństwa. Osłabienie religijności jest jedną z przyczyn ułatwiających rozejście się małżonków.

Les facteurs des liens conjugaux et la religiosité

Sommaire

Les recherches entreprises ont eu pour but de saisir les facteurs les plus essentiels pour la durabilité des liens conjugaux de l'intelligentsia, ce milieu dénotant le plus grand nombre de divorces, ainsi que pour obtenir une réponse à la question si c'est l'affaiblissement

de la religiosité des époux qui, dans une société en majorité catholique, est un des facteurs essentiels de la dissolution des liens conjugaux.

Les résultats des recherches démontrent, que la vie religieuse approfondie et l'acceptation des idées religieuses sur le monde et la vie, différencient d'une façon réelle les facteurs des liens conjugaux. Le pourcentage des personnes soumises aux recherches, croyants, indifférents au point de vue religieux et non croyants et qui a trait à la nature respective des liens conjugaux est le suivant: facteurs individuels — 71,0% — 53,7%; amour — 51,0% — 23,6%; patience et le savoir de pardonner — 18,6% — 14,5%; fidélité — 34,4% — 32,7%; intérêts communs — 18,6% — 12,7%; confiance réciproque — 40,6% — 25,4%; paternité et éducation des enfants — 48,8% — 32,7%; sexualité — 11,7% — 18,1%; économie et esprit débrouillard — 15,2% — 18,1%; positif et matériel — 13,1% — 18,1%; religieux — 50,3% — 25,4%.

J. Żołnierkiewicz